

Blanka Rozkošná

Po stopách Přemysla Otakara II.

Jižní Čechy

Blanka Rozkošná

Po stopách Přemysla Otakara II.

Jižní Čechy

Grada Publishing

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Mgr. Blanka Rozkošná

PO STOPÁCH PŘEMYSLA OTAKARA II. | JIŽNÍ ČECHY

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401
jako svou 8715. publikaci

Odpovědná redaktorka Eva Škrabalová
Sazba a jazyková korektura Martina Mojzesová
Fotografie na obálce Depositphotos
Fotografie z archivu autorky
Počet stran 152
První vydání, Praha 2022
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod a.s.
© Grada Publishing, a.s., 2022
Cover Design © Grada Publishing, a.s., 2022

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

ISBN 978–80–271–6727–2 (ePub)
ISBN 978–80–271–6726–5 (pdf)
ISBN 978–80–271–3812–8 (print)

Obsah

Otec měst – úvod	9
Stručná chronologie krále života a vlády	11
Vztah Přemysla Otakara II. k jižním Čechám	13
Lokátor Hirzo	16
Královská města	20
České Budějovice – město na soutoku Vltavy a Malše	20
Založení města	20
Stručné dějiny města	24
Púdorys	27
Opevnění	28
Sakrální stavby	30
Písek – jihočeské Atény	38
Stručné dějiny města	38
Púdorys	43
Opevnění	44
Hrad	46
Sakrální stavby	53
Kamenný most	62
Hradiště (dnes Tábor) – město pohnutých osudů	65
Stručné dějiny města	65
Púdorys	72
Opevnění	73
Hrad	74
Vodňany – české Benátky	76
Stručné dějiny města	76
Púdorys	78
Opevnění	80
Kostel Narození Panny Marie	81
Kunžak – královský klín nedaleko rakouských hranic	83
Stručné dějiny města	83
Púdorys	85
Kostel sv. Bartoloměje	86
Dolní Bukovsko – městečko s cennými nástěnnými malbami v kostele	89
Stručné dějiny města	89
Púdorys	91
Kostel Narození Panny Marie	92
Královské hradby	94
Orlík – romantické sídlo na břehu Orlické přehrady	94
Zvíkov – král českých hradů	98
Újezdec – téměř zaniklý královský hrad nad údolím Vltavy	104
Hluboká nad Vltavou – pohádkový novogotický zámek	106
Velešín – nejjižněji položený královský hrad	111
Myšenec – reprezentativní královský hrad	115

Protivín – hrad přestavěný na barokní zámek	118
Bechyně – sídlo nad soutokem Lužnice a říčky Smutné	120
Vitějovice – královský hrad na vrchu Osule, který nebyl nikdy dostavěn	127
Jindřichův Hradec – rodové sídlo pánů z Hradce	129
Klášter	132
Zlatá Koruna – jediný dochovaný královský klášter Přemysla Otakara II.	132
Dějiny kláštera	132
Stavební historie	137
Zakládací listina kláštera Zlatá Koruna	140
Spolek Města Otakarova a desetiletí Otakarových měst	143
750 let Českých Budějovic	143
První setkání měst	143
Praha 2018	145
Desetiletí Otakarových měst	145
Muzeum krále železného a zlatého	146
Použitá literatura	148

*A skvělo se arcí i druhé světlo jako
slunce polední zastiňujíc všechny
krále, vévody i knížata leskem své
velkolepé moci, totiž Otakar,
nejjasnější
král český.
Annales Otakariani*

■ Otec měst – úvod

Přemysl Otakar II. si vysloužil přívlastek „král železný a zlatý“. „Železný“ znamenalo jeho bojovnost (možná přímo i jeho obávanou těžkou jízdu, kterou v bitvách rád využíval) a „zlatý“ jeho bohatství a moc. Nebo titul „náměstek římského krále“ v území na východ od Rýna, jak jej označil Richard Cornwallský, římský král. Případně také „král sedmi zemí“. Určitě bychom našli i další Přemyslova adjektiva. To, které se nabízelo po dlouhá staletí, totiž „otec měst“, však obdržel oficiálně na setkání „svých“ měst v Českých Budějovicích až v roce 2017.

Označení „pater civitatum“, jak zní latinský překlad titulu, se zrodilo právem. U vzniku tohoto čestného titulu stála města České Budějovice a Písek a také zapsaný spolek Města Otakarova, který se podílel na setkání královských přemyslovských měst ve dvou jihočeských městech v roce 2017. Následujícím rokem 2018 spolek zahájil aktivitu „Desetiletí Přemysla Otakara II.“, do které spadá i vydání této publikace, organizace putovních výstav a další akce.

Celé 13. století a hlavně jeho druhá polovina je v dějinách českých zemí „královstvím v pohybu“, jak výstižně nazval tuto epochu přední současný historik Josef Žemlička ve své stejnojmenné knize. Označil tak souhrnně pohyb civilizační a v něm zejména změny hospodářské, politické, demografické, kulturní i jiné. V tomto století u nás došlo mimo jiné k tzv. první německé

Muzeum v Železné páně v Českých Budějovicích, kopie Otakarova meče a pohřební koruny. Foto: S. Mlčoch.

Busta Přemysla Otakara II. v Železné páně v Českých Budějovicích.

kolonizaci. Tak nazýváme systematické osidlování měst či území příchozími z německy mluvících zemí. Domácí zemská šlechta tehdy posilovala své postavení a panovníci se tomu snažili čelit. Hlavní změna z pohledu naší publikace spočívala v rychlém zakládání nových měst a v přechodu od hradské správní soustavy k městské správě a budoucímu krajskému zřízení.

Zatímco v době nástupu Přemysla Otakara II. na trůn u nás existovalo pouze třináct královských měst, za dvacet pět let jeho vlády jen královských měst přibýlo kolem čtyřiceti. Další více než dvě stovky měst a městeček poddanských založila ve 13. století šlechta a církev. Fenomén města k nám dorazil jako středomořský objev, i když zprostředkovaně přes západní Evropu. Středověká města byla budována jako obchodní, řemeslná, kulturní a obranná centra. Vznikala na „zeleném drnu“ i v návaznosti na předchozí osídlení. S jejich příchodem k nám dorazilo ve větší míře i městské právo v podobě práva norimberského nebo magdeburského. V neposlední řadě se města profilovala jako důležitá střediska církevního života, když se v nich vedle farností zakládaly četné kláštery pro městské církevní řády. Při nich často vznikaly špitály.

Odkaz Otakarových měst je bohatý. Tato města vynikají různorodostí v půdorysném, krajinářském, správním i organizačním členění. Jsou také jedinečným dokladem příchodu nových hodnot a podnětů do našich zemí a zároveň dokladem kontinuity. Přežila celá staletí a adaptovala se na nové podmínky. Až do průmyslové revoluce nebyl jejich urbanistický středověký koncept v zásadě změněn. Naprostá většina Otakarových měst uspěla, rozkvetla a slouží, byť v nové podobě, i dnešním generacím obyvatel. Jejich původní půdorys je dodnes základem obdivovaných historických jader měst. Jejich bohatý odkaz je důvodem, proč jsme připravili tuto publikaci.

Vydejte se s námi do jižních Čech na putování časem i krajinou ve stopách krále železného a zlatého, otce měst. Poznávejte s námi krásy nejen měst, ale také hradů a jediného dochovaného kláštera založeného Přemyslem Otakarem II. Uvidíte místa a stavby, která viděl nebo mohl vidět jejich fundátor Přemysl Otakar II., byť v jiné podobě, než jak je známe dnes.

*Socha Přemysla Otakara II.
v Českých Budějovicích.*

*Socha Přemysla Otakara II.
v rakouském Marchegg.*

■ Stručná chronologie králova života a vlády

- 1231–1233 doba králova narození, přesné datum a místo není známo
- 1247 stává se moravským markrabětem
- 1248 prohlášen mladším králem – vzpoura proti otci Václavu I.
- 1251 stává se vévodou rakouským
- 1252, únor, sňatek s Markétou Babenberskou
- 1253 ujímá se vlády po smrti otce, vede první válku s uherským králem Bélou IV.
- 1254 uzavírá tzv. budínský mír s Bélou IV., se kterým si rozdělují Štýrsko
- 1255 stojí v čele své první křížové výpravy do Prus – s tím je spojováno založení pruského Královce (Königsberg, Kaliningrad)
- 1255 na svět přišel králův nemanželský syn Mikuláš (ten žil do r. 1318), matkou je pravděpodobně Anežka z Kuenringu
- 1257 proniká vojensky do Bavorska, výprava je neúspěšná
- 1260, 12. července, poráží ve velké bitvě u Kressenbrunnu uherského krále Bélu IV.
- 1260, říjen, byly vydány papežské buly k legitimizaci syna Mikuláše, ale 21. října je vydána bula vylučující nástup nemanželského syna Mikuláše na trůn
- 1261 rozvádí se s Markétou Babenberskou, vzápětí se v Prešpurku žení (25. října) s Kunhutou (vnučkou uherského krále Bély IV.)
- 1261, 25. prosince, nechá se korunovat na českého krále v Praze. Korunovaci provedl mohučský arcibiskup Werner II. von Epstein, přítomna mocenská elita střední Evropy
- 1262, duben, vydána papežská bula schvalující Otakarův rozvod i nový sňatek
- 1265–1266 vede další válku v Bavorsku, nerozhodnutou
- 1265 Richard Cornwallský ustanovuje Otakara jako „zplnomocněného náměstka římského krále i správce Říše římské z východní strany Rýna“
- 1266 získává Chebsko

Koruna, žezlo a jablko – pohřební insignie Přemysla Otakara II.

- 1268 v čele své druhé křížové výpravy do Prus
- 1269 v Poděbradech uzavírá dědickou smlouvu s Oldřichem III. ze Sponheimu, pánem Korutan, Kraňska a Vindické marky (Slovinsko) k jeho zemím, které rok nato přebírá
- 1270 vede třetí válku s Uhry, tentokrát se Štěpánem V. Uherské korunovační klenoty se ocitají v Otakarově držení. Obsazuje vojensky Prešpurk a západní Slovensko.
- 1270 získává území dnešního italského Pordenone, téměř u Jadranu
- 1271, leden, organizuje vojenský zimní ústupový přechod Alp ze Štýrska do Rakous
- 1271, duben, přechází řeku Moravu do Uher a dobývá západní Slovensko (Prešpurk, Trnavu, Nitru atd.)
- 1271, 3. července, uzavírá prešpurský mír se Štěpánem V.
- 1271, 27. září, se králi narodil první legitimní syn a dědic trůnu – Václav II.
- 1272–1273 čtvrtá válka s Uhry, kdy zemřel Štěpán V. a nastoupil Ladislav IV.
- 1273 Rudolf Habsburský zvolen římským králem
- 1276 Rudolf Habsburský obsazuje Podunají a Vídeň, zbavuje Otakara všech zemí kromě Čech (bez Chebska) a Moravy, oba králové uzavírají mír s dohodou o sňatku svých potomků
- 1277 potlačuje domácí odboj proti sobě vedený hlavně Rýzmburky a Vítkovci
- 1278, 26. srpna, na den sv. Rufa je poražen a zabit v bitvě u Suchých Krut na Moravském poli v bitvě s Rudolfem Habsburským
- 1279 královny ostatky uloženy v minoritském klášteře ve Znojmě
- 1296 pohřben ve svatovítské bazilice v Praze

Pečeť Přemysla Otakara II.

Pohřební jablko

■ Vztah Přemysla Otakara II. k jižním Čechám

První pobyt Přemysla Otakara II. v jižních Čechách je doložen v listopadu roku 1251 v někdejší hradském centru v Netolicích, které navštívil mj. ve společnosti Čče z Budivojovic. Manželkou nejvyššího sudího Čče z Budivojovic byla Gisela, sestra Albera z Kuenringu z dürensteinské větve. Tato situace zcela jistě napomohla i Přemyslovi Otakarovi II. k zisku titulu rakouského vévody. Vedoucí vrstvy šlechty a měst se obávaly expanze Wittelsbachů i Uher a jejich zájmem bylo, aby na vévodský stolec usedl Přemysl Otakar II. a oženil se s Markétou Babenberskou jakožto legitimní dědičkou. Je jasné, že Albero z Kuenringu byl stoupencem pročeské kandidatury. Koncem roku 1251 se Přemysl Otakar II. stává vévodou rakouským. Své postavení si pak Přemysl Otakar II. upevnil sňatkem s Markétou Babenberskou, který uzavřel v únoru roku 1252 v Hainburgu.

Tímto titulem se poprvé podepisuje na listině sepsané nejspíše v první polovině listopadu v Netolicích, která byla určena pro strakonické johanity. O složení Přemyslovy družiny se dozvídáme z podpisů svědků na tomto privilegii. Jsou tam uvedeni na prvním místě Vítkovci a Vítek z Hradce, ale nechybějí další známá jména, z jižních Čech např. páni z Blatné. Titul dux Austrie, tedy vévoda rakouský, je také na listině sepsané 16. listopadu, jež byla určena pro

České Budějovice, náměstí.

klášter v Baumgartenbergu. Tímto privilegiem Přemysl Otakar II. potvrdil klášteru dosavadní výsady a svobody a vzal členy řádu včetně jejich statků do své ochrany.

Ještě v listopadu se družina Přemysla Otakara II. odebrala na další cestu do rakouského Korneuburgu, kde se konal počátkem prosince zemský sněm. Pro nás je ale důležité, že se Přemysl cestou zastavil v Enži (dnes Enns v Horním Rakousku). Nedaleko tohoto města se nachází výše uvedený klášter Baumgartenberg. Listina pro tento klášter vydaná 16. listopadu v jeho prospěch je nejstarším privilegiem Přemysla, které bylo určeno rakouskému adresátu. Nejpozději tady vzniklo mnohaleté přátelství dvou mužů důležitých pro dějiny jižních Čech, tedy Přemysla Otakara II. a tehdejšího opata kláštera v Baumgartenbergu, jímž byl cisterciák Jindřich, jenž se později stal prvním opatem kláštera Zlatá Koruna. Jak je známo, Zlatá Koruna je jediný dochovaný klášter založený Přemyslem Otakarem II. Osazen byl řeholníky z cisterciáckého kláštera v Heiligenkreuzu u Vídně. Opat Jindřich byl totiž opatem v Baumgartenbergu jen krátce v letech 1250–1252, někdy v době od srpna do listopadu roku 1252 byl povolán zpět do mateřského kláštera v Heiligenkreuzu a tam také působil jako opat.

Přemyslův zájem o jižní Čechy se zvýšil poté, co získal babenberské dědictví v Rakousích (1251) a Štýrsku (1260). V průběhu 50. let, pokud cestoval Přemysl Otakar II. do Rakous, jel většinou přes Moravu. Koncem 50. let se ale situace změnila a panovník často jezdil přes jižní Čechy.

Kromě Prahy pobýval Přemysl Otakar II. nejčastěji v Písku, kde byl společně s městem budován další z královských hradů. V Písku a na nedalekém Zvíkově pobýval Přemysl Otakar II. zejména po roce 1258. Nechal si v tomto regionu budovat hrady v podobě královských rezidencí a trávil tu i několik měsíců. K odpočinku měl sloužit reprezentativně pojatý hrad v Myšenci.

České Budějovice, dominikánský klášter.

Kenotaf Přemysla Otakara II. v klášteře Zlatá Koruna.

Dalšími zakladatelskými počiny Přemysla Otakara II. v jižních Čechách byla lokace dnes nejvýznamnějšího jihočeského města České Budějovice, dvou větších měst – Hradiště na vysokém ostrohu nad řekou Lužnicí (dnešní Tábor) a Vodňan – a dvou malých městeček: Dolního Bukovska a Kunžaku.

Kromě výše uvedených měst se pátý český král zasloužil také o výstavbu hradů. Pět z nich se nacházelo nad údolím Malše a Vltavy – ve směru od jihu k severu to byly Velešín, Frauenberk (předchůdce dnešní Hluboké nad Vltavou), téměř zaniklý Újezdec, Zvíkov a Orlík. Do této soustavy hradů patřil také Kamýk nad Vltavou, který se ovšem nachází již na území dnešního Středočeského kraje.

K zakladatelským počínům Přemysla Otakara II. patří rovněž výstavba hradů v Bechyni a Protivíně. Nedostavěný zůstal hrad Osule nad Vítějovicemi; je možné, že byl založen na konci vlády Přemysla Otakara II. a po jeho smrti se už ve stavebních pracích nepokračovalo. Po dobu dvou let ovládal také hrad Jindřichův Hradec. V jižních Čechách se zachoval jediný dochovaný klášter založený Přemyslem Otakarem II., tedy Zlatá Koruna.

Zvíkov.

Hrad v Písku.

Zvíkov.

